

## Monologinės sakinės kalbos parametrų ir individualių psichologinių ypatumų ryšiai

Natalija Ignatova

Psichologė

Pedagoginis psichologinis centras

Viršuliškių g. 103, LT-2056 Vilnius

Tel.: 30 53 76, 42 64 03

Galima išskirti dvi psichologinių kalbos tyrimų kryptis, ieškant sakinės kalbos (SK) ir psichologinių kintamųjų ryšių: 1) įvairių emocijų būsenų, jų įtakos kalbai nepriklausomai nuo individualių asmenybės savybių įvertinimas; 2) tipologinių ypatumų, atsispindinčių kalboje, esant bet kokioms būsenoms ir aplinkybėms, tyrimas.

Įvairūs autoriai yra sukaupę pakankamai empirinių žinių apie aukštųjų kalbinės veiklos lygių dinamiką dėl įvairių emociogeninių aplinkybių įtakos (G. F. Malis, N. V. Vitt, E. L. Nosenko) (11, p. 75). Emocinės įtampos būseną nagrinėjama kaip viena iš intensyviausių, turinčių įtakos daugeliui psichinių procesų. Dauguma tyrinėtojų pažymi, jog emocinės įtampos sąlygomis SK kokybė suprastėja. „G. F. Malis pastebėjo, jog esant šiai būsenai kalbėtojas daugiau vartoja netikslingų frazių, jų dalių, žodžių, kartoja skiemenis; dažnai nebaigia sakyti žodžių, nebaigia ir toliau netęsia sakinių; sumaišo žodžių privalomą tvarką sakinyje; esti ir apsirikimų, pasitaisymų“ (11, p. 21). Analogiškus duomenis apie kalbos kaitą dėl emocinės įtampos gavo A. Dibneris. Respondentų

interview buvo būdinga tai, kad ilgesnis, nei įprasta, buvo latentinis reakcijos į tyrinėtojo repliką laikas, atsirasdavo pauzių, nebaigtų sakinių, semantiškai netikslingų frazių, žodžių, skiemenų kartojimų, apklaustieji perklausdavo, pasisakymą pertraukdavo giliais atodūsiomis ir kt. A. Dibneris priėjo prie įdomios išvados, jog jo nustatyti kalbos ypatumai geriau atspindi įtampos būseną nei tiriamojo asmenybės savybes, pagal kurias jį galima apibūdinti kaip „nerimastingą“ ar „nenerimastingą“ (13, p.21). N. V. Vitt taip pat patvirtina daugelį šių faktų (4).

E. L. Nosenko taip pat tyrinėjo kalbą emocinės įtampos sąlygomis. Daugelis jos išvadų panašios į išvardytąsias (11, p. 17). Tačiau kiti jos tyrimai liudija, kad šios būsenos sąlygomis įvairių tiriamųjų kalbinio samprotavimo kaitos tendencijos skiriasi. Eksperimentų metu E. L. Nosenko nustatė, jog vienodomis emociogeninėmis aplinkybėmis tiriamųjų, pasižyminčių didesne slopinimo proceso jėga ir mažesniu nervinių procesų paslankumu, sensoriniai ir mąstymo procesai lėtėjo. Ir atvirkščiai, tiriamųjų, pasižyminčių didesniu

nervinių procesų paslankumu ir mažesne slopinimo procesų jėga, sensoriniai ir mąstymo procesai greitėjo (11). „G.V. Nikolajeva ištyrė, jog ekstravertai emocinės intelektualės įtampos sąlygomis didindavo žodžių įvairovę, jų pasakojimas tapdavo ilgesnis, o intravertų kalba staiga suprastėdavo, jie imdavo vartoti stereotipiškus žodžius, praslįsdavo daugiau neįteiktinų vartoti žodžių, jų pasisakymas trumpėdavo“ (13, p. 43). V. I. Galunovo nuomone, gana retai kalbančiojo asmenybės savybės atspindi jo kalboje, išskyrus susijusias su emocionalumu, tiksliau, kalbančiojo emociniu reaktyvumu (14).

A. N. Leontjevas nagrinėjo asmenybę remdamasis veiklos kategorija, tačiau tai vis dėlto paskatino tirti asmenybės individualius ypatumus pagal jos kalbinę veiklą. Daugelį tyrinėtojų traukia ekstralingvistinių kalbos priemonių informatyvumas. Tempo, pauzių pobūdžio, intonacijos ir kitų sakininės kalbos aspektų kaita dažnai susijusi su kalbančiojo būseną. Tačiau nemažai šnekamosios kalbos ypatumų esti gana pastovūs, susiję su morfologiniais funkciniais psichikos ypatumais arba kalbančiojo asmenybės psichologiniu tipu. Kai kurie tyrinėtojai pažymi, kad kalbos intonacija atskleidžia asmenybei būdingas tipologines savybes (В. Г. Жилель, 1971; Л. Ф. Молонова, 1960). Asmenys, pasižymintys slopinančiu inertišku psichinio reagavimo būdu, kalba monotoniškai, lėtesniu tempu, jų tono variacijų diapazonas mažas, tonas nepakankamai aiškus, kartais sutrinka ritmas, pauzės ilgesnės. Jautraus, paslankaus tipo asmenų kalba, atvirkščiai, įvairiai ir gausiai intonuojama, didelio, tačiau kartu nepastovaus tempo. Taip pat buvo nustatyta, jog „paslankaus“ tipo

tiriamųjų kalboje esant emocinei įtampai vyravo paralingvistiniai komponentai, o „inertiškam“ tipui tai nebuvo būdinga (Э.Л.Носенко, Л.Ф.Величко, 1975) (14, p. 101). S. S. Daškova, tyrinėdama SK, nustatė kai kuriuos leksinės gramatinės kalbos struktūros ir asmenybės ypatumų ryšius: 1) intravertai kalba ilgesniais sakiniais, vartoja daugiau jungtukų, būdvardžių ir prieveiksmių, asmeninių įvardžių; 2) ekstravertų kalba pasižymi didesne žodžių įvairove, jie vartoja daugiau daiktavardžių, mintims išreikšti jiems reikia daugiau sakinijų; 3) labai nerimastingų asmenų kalbos struktūroje esti daugiau įvardžių (7). Tokie tyrimai liudija, jog SK gali teikti informaciją apie individualius psichologinius ypatumus.

Įdomūs tyrimai, kuriais bandoma rasti kūno struktūros ir balso ypatumų, kalbos tempo organizacijos sąsąjų. Yra duomenų, jog pagal balsą galima nustatyti kalbančiojo ūgį ir amžių. „E. Zwirneris nurodė kalbos tempo ir diktorių amžiaus ryšį: jaunuoliai ir vėliau senstantys suaugusieji kalba greičiau nei suaugusieji ir anksčiau senstantys“. Tačiau kalbinių parametrų ir konstitucinių tipų santykis dar nepakankamai išnagrinėtas (13, p. 27)

Aprašyti tyrimai rodo: jų autoriai renkami daugmaž pastovias kalbos rodiklių grupes tam tikrai būsenai arba nervų sistemos (NS) savybei nustatyti. Pavyzdžiui, emocinę įtampą atspindi loginis ir sintaksinis frazių baigtumas, pauzių pobūdis, kartojimū, apsirikimū kiekis. Išskant sakininėje kalboje informatyvių požymių individualiems psichologiniams ypatumams nustatyti, galima tirti kalbos ir kitų psichologinių parametrų ryšius. Tokių ryšių tyrimas yra neatskiriamas ir nuo kalbos mechanizmų problemos, kuri dar nepakankamai išnagrinėta.

Įdomūs yra A. Freed ir A. Greenwood stebiniai tiriant vyrų ir moterų kalbėjimo stilių. Jos daro išvadą, kad adekvačiai apibrėžti individualius kalbos kintamuosius neatsižvelgiant į kalbėjimo kontekstą bei formos specifiką neįmanoma (20). Kiti tyrinėtojai patvirtina būtinumą atsižvelgti į kalbėjimo specifiką, nagrinėjant tempo charakteristikas (22).

Mus domino monologinė SK, kai kalbėtojas yra autonomiškas. Esant įprastai emociinei būsenai, kai kalbos emocinė raiška mažiau veikiama išorinių veiksnių, SK turėtų išryškėti pastovesni požymiai, susiję su psichologinėmis kalbančiojo savybėmis arba su psichinės somatinės organizacijos ypatumais. Kalba, kaip viena iš svarbiausių komunikacijos priemonių, gali atspindėti kalbančiojo reakcijos į socialinę aplinką ypatumus. Kitą prielaidą padarėme remdamiesi tuo, kad visos aukštojo lygio funkcijos grindžiamos žemesniųjų lygių (3): sudėtingas kalbos procesas gali atspindėti žmogaus psichinės sąrangos ypatumus daugeliu lygių. Tuomet turėtų paaiškėti SK ir psichologinių ypatumų, kalbos ir įvairių funkcinių bei struktūrinių psichinės somatinės organizacijos rodiklių ryšiai. Parametrus, kurių ryšio su kalba bus ieškoma, toliau vadinsime vidiniais kintamaisiais. Mūsų tyrimas yra apžvalginio pobūdžio ir nepretenduoja į dėsningų ryšių nustatymą, tačiau atrasti tokių ryšių tendencijas yra nemaža tikimybė.

Mūsų tyrimo tikslai buvo šie: 1) išsiaiškinti, kurie kalbos rodikliai siejasi su įvairiais vidiniais kintamaisiais ir koks šių ryšių pobūdis; 2) nustatyti galimus informatyvius SK rodiklius kai kuriems psichologiniams ir psichinės somatinės sąrangos ypatumams įvertinti.

Siekiant šių tikslų, numatyta analizuoti spontanišką tiriamųjų kalbą, kuriai būdingas minimalus sąmoningas kalbos priemonių pasirinkimas ir įvertinimas, pastoviausi kalbos stereotipai. Tuomet SK atsiskleidžia būdingiausi nekontroliuojami pokyčiai, veikiami ne socialiai priimtinių normų, bet vidinių veiksnių (4).

Kadangi šiuo tyrimu siekėme nustatyti ryšius ir išsiaiškinti jų pobūdį, buvo svarbu užregistruoti daug psichologinių, psichofiziologinių, fiziologinių, kitų rodiklių, su kuriais buvo gretinami SK rodikliai. Rodiklių gretinimo būdu buvo siekiama nustatyti individualius psichologinius ir psichinės somatinės organizacijos ypatumus, kurie gali būti susiję su SK (18, p. 7).

## Tyrimo metodika

**Tiriamieji.** Tyrimas buvo atliktas Sankt Peterburgo Telmano plonųjų ir techninių audinių kombinate 1993 m. Tiriamųjų grupė suformuota iš skirtingų gamybos barų ir administracinio korpuso vadovų. Imtį sudarė 25 žmonės (13 vyrų ir 12 moterų) nuo 30 iki 60 metų (vidutinis amžius – 37,75 m.).

**Empirinių duomenų rinkimo būdai.** Atliekant tyrimą, taikyti interviu ir Sankt Peterburgo valstybinio universiteto psichodiagnostikos ir psichofiziologijos laboratorijų priemonės fiziologiniams, psichofiziologiniams, psichologiniams ir sveikatos būklės parametrams įvertinti. Duomenų rinkimo būdai buvo suderinti su kompleksiniu socialiniu-psichologiniu tyrimu, atliekamu Sankt Peterburgo Telmano plonųjų ir techninių audinių kombinate.

**Interviu.** Šis būdas taikytas siekiant gauti tiriamųjų monologinės SK pavyzdžių, kuriais remiantis analizuojami SK parametrai. Kadangi mums buvo įdomu, kokia yra respondento kalba esant įprastai emocinei būsenai, interviu metu tiriamiesiems buvo sudarytos nevaržančios, be jokios įtampos sąlygos.

Gautų monologų įrašų analizė buvo atlikta pagal tokius parametrus: 1. (Nž) – bendras žodžių skaičius monologe; 2. (Ns) – sakinių skaičius monologe; 3. (Mv) – vidutinis sakinio ilgis:  $Mv = Nž / Ns$ ; 4. (Kį) – žodžių įvairovės koeficientas:  $Kį = N$  nesikartojančių žodžių skaičius /  $2 Nž$ ; 5. (Kv) – veiksmožodžių koeficientas:  $Kv = N$  veiksmožodžių skaičius /  $Nž$ ; 6. (Ke) – embolijos koeficientas:  $Ke = N$  netektinų vartoti žodžių /  $Nž$ ; 7. (Nns) – nebaigtų sakinių skaičius; 8. (Nnž) – nebaigtų žodžių skaičius. Tempo organizaciją nagrinėjome pagal tris parametrus: 1. (V) – kalbėjimo tempas; 2. (P) – pauzių dalis; 3. (Pv) – vidutinė pauzių trukmė. (Em) - emocionalumą vertinome remdamiesi ekspertų metodu. Klausydamiesi tiriamojo pasakojimo įrašo ištraukos iš 10 sakinių, jie nustatydavo frazių, turinčių emocinių atspalvį, skaičių. Šį skaičių naudojome kaip emocionalumo rodiklį. Ginčytini atvejai buvo suderinami visų ekspertų.

**Psichologiniams parametrams** registruoti naudota:

**Kalifornijos psichologinis klausimynas (CPI).** Sukurtas asmenybės ypatybėms, kurios svarbios visuomeniniam gyvenimui, tarpusavio bendravimui ir sąveikai, įvertinti. Tačiau jis netinkamas asmenybės savybėms, kaip vidinėms dispozicijoms, tirti. CPI taikomas 12-70 metų žmonėms, neturintiems psichikos nukrypimų. 18 skalių sugrupuota į 4 kategorijas: 1) sta-

bilumo, valdžios, pasitikėjimo savimi ir tarpusavio adekvatumo įvertinimas; 2) socializacijos, atsakomybės, vidinių vertybių ir charakterio ypatumų įvertinimas; 3) laimėjimų potencialo įvertinimas; 4) intelektualinio ir motyvacinio kryptingumo įvertinimas.

**Liušerio spalvų testas.** Liušerio testas interpretuojamas ne tik psichologiniu aspektu. Jis atspindi „būdingą šiuo momentu dvasinę būseną arba liaukų balansą, arba viena ir kita“. „Europoje gydytojai naudoja šį trumpą testo variantą kaip sistemą, signalizuojančią ankstyvą streso sukeltų ligų stadiją“ (19). Būtų įdomūs šio testo, kaip funkcinės būsenos indikatorius, rodiklių ir kalbos ryšiai. Tyrimui naudotas labiausiai paplitęs aštuonių spalvų variantas. Vertinimo kriterijumi rinkomės spalvos aktualumą atsižvelgiant į jos vietą eilėje. Į tyrimą buvo įtraukti aštuoni rodikliai – kiekvienos spalvos aktualumo įvertinimas. Kintamųjų reikšmės atitinka vietos numerį eilėje. Tuomet aktualesnės spalvos turės mažesnes skaitmenines reikšmes.

**Subjektyvaus savijautos įvertinimo anketa** parodė sveikatos būklę. Ši anketa buvo sudaryta Sankt Peterburgo universiteto psichofiziologijos laboratorijos bendradarbių organizmo funkcionavimui įvertinti pagal medicininius kriterijus. Buvo atrinkti 42 klausimai apie sutrikimų simptomatiką. Jie padalyti į penkias grupes pagal skirtingas organizmo sistemas. Iš viso gautos šešios skalės: 1) CNS – centrinės nervų sistemos būklės įvertinimas; 2) ŠKS – širdies ir kraujagyslių sistemos būklės įvertinimas; 3) KS – kvėpavimo sistemos būklės įvertinimas; 4) VS – medžiagų apykaitos ir virškinimo sistemos būklės įvertinimas; 5) A – atramos ir judėjimo aparato būklės įvertinimas;

6) BS – bendras subjektyvus sveikatos įvertinimas. Aukščiausi įvertinimai gaunami tuo atveju, kai ligos simptomai minimalūs.

*Psichofiziologiniams parametrms* registruoti taikyti šie būdai:

*Dinamometrija* (Din) buvo naudojama bendro fizinio išsivystymo lygiui nustatyti. Į tyrimą įtrauktas dešinės rankos rodiklis. Registruota įprastu būdu – vienkartinio dinamometro paspaudimu dešine ranka.

*Tremometrijos* parametrus naudojome bendrai energetikos ir somatinei judėjimo sąrangai įvertinti. Analizuojami keturi rodikliai: statinis ir dinaminis kairės ir dešinės rankos tremoras (Tstat.k, Tstat.d, Tdin.k, Tdin.d). Registruota įprastu būdu tremometru Mede. Tiriamiesiems sėdint buvo atliktas vienas bandymas.

*Paprastos sensomotorinės reakcijos* latentinio periodo matavimas (tR). Parametras buvo taikomas nervinei ir psichinei sandarai, NS paslankumui įvertinti. Matuojamas elektromiografijos (EMG) signalas izoliuotame kambaryje. Išpėjamasis signalas buvo šviesa, vykdomasis – garsas; intervalas tarp jų keitėsi nuo 1 iki 5 sek. Iš viso atlikti 25 bandymai ir apskaičiuota vidutinė latentinės reakcijos reikšmė.

Registruoti šie *fiziologiniai parametrai*:

*Širdies ir kraujagyslių sistemos funkcija*. Svarbūs ir patikimi šios sistemos funkcionavimui įvertinti – kraujospūdžio rodikliai. Buvo matuojami du spaudimo rodikliai – sistolinis (SS) ir diastolinis (DS) spaudimas. ŠSD – širdies susitraukimų dažnis buvo registruojamas elektrokardiografijos metodu.

*Pneumografija, spirometrija* naudotos gauti kvėpavimo funkcijos rodiklius, padedančius įvertinti apykaitos procesų pobūdį, energinį

balansą. Matuojami rodikliai: KD – kvėpavimo dažnis; GPT – gyvybinė plaučių talpa; KA – kvėpavimo apimtis.

*Fiziniai parametrai*. Ūgis ir svoris vertinami kaip objektyvūs fiziniai rodikliai.

## Rezultatai

Skaiciavimus atlikome pasitelkę kompiuterinės daugiamatinės analizės sistemą ISMEX (8). Pirminiai statistiniai duomenys padėjo sudaryti bendrą mūsų tiriamųjų grupės įvaizdį. Kontrolinės fiziologinių ir psichofiziologinių rodiklių normos buvo užregistruotos ir apskaičiuotos V. D. Balino (5) Sankt Peterburgo universiteto Psichologijos fakulteto studentams, specialiojo fakulteto klausytojams, radijo surinkėjams. Mūsų imties rodiklius ir kontrolines normas pateikiame 1 lentelėje. Palyginti su šiomis normomis, mūsų grupės vegetacinių rodiklių vidutinės reikšmės didesnės. Kvėpavimas yra dažnesnis, o gyvybinė plaučių talpa mažesnė, o tai rodo kvėpavimo paviršutiniškumą. Mūsų tiriamųjų reakcija kiek lėtesnė, tačiau skirtumą gali lemti mūsų ir kontrolinės imties vidutinio amžiaus skirtumas. Raumenų jėga mūsų grupėje didesnė, palyginti su kontroline. Vidutinė tremoro reikšmė, palyginti su N. A. Roze studentams apskaičiuotomis normomis, daug mažesnė. Tai patvirtina jos išvadą, kad vyresnio amžiaus žmonių tremoras mažėja (15).

Paaiškinti visus šiuos duomenis galima specifinių gamybos sąlygų, didelio krūvio kvėpavimo ir širdies sistemoms, didelio triukšmingumo įmonėje įtaka. Fizinis ūgis ir svorio rodiklius pateikiame nekomentuodami. Liušerio testo duomenys paprastai interpretuojami

1 lentelė. Fizinių, fiziologinių ir psichofiziologinių parametrų vidutinės reikšmės, kontrolinės normos

Parametrai	Gauti rodmenys						Normos
	Bendr.	$\delta$	Vyrai	$\delta$	Moterys	$\delta$	
ŠSD	77,4	9,8	79	12,2	75,7	6,3	68–71
SS	125	12,7	125,8	9,2	124	16	120–124
DS	79,7	11,2	78,7	12,3	80,8	10,4	71–75
KD	18,5	6,4	19	5,9	18	7,2	13–14
GPT	2,9	0,7	3,5	0,4	2,3	0,4	3,1–3,3
tR	236	30,6	226,3	28,1	246,6	30,7	189–210
Din.(deš.)	42,4	14,1	54,3	8,2	29,5	3,4	30–32
Trem. stat. deš.	3,5	2,9	4,7	3	2,3	2	11–12
Trem. stat. kair.	3	4,1	4,2	5	1,8	2,4	
Trem. din. deš.	12,3	7,6	14,4	8,7	10	5,7	21–26
Trem. din. kair.	16	9,2	18,9	10,4	12,9	6,6	
Ūgis			170	3	164	4,8	
Svoris			74	6,6	69	12,2	

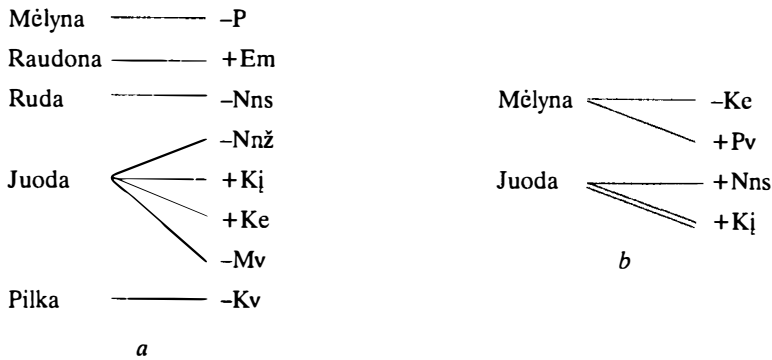
individualiai. Tačiau ryškesnes tendencijas grupėse galima pateikti kaip būdingas vienai ar kitai lyčių imčiai. Vyrų imtyje labiausiai priimtina žalia spalva (2,62 – vietos eilėje vidutinė reikšmė;  $\delta = 1,5$ ). Paskutines vietas dažniausiai užima ruda (5,85;  $\delta = 1,46$ ) ir juoda (6,54;  $\delta = 2,03$ ) spalvos. Moterų grupėje gana stabilios tik dvi paskutinės pozicijos: mėlyna (6,25;  $\delta = 1,06$ ) ir juoda (6,83;  $\delta = 1,47$ ). Matome, kad bendras visai grupei yra juodos spalvos atmetimas, ši spalva susijusi su aplinkos priėmimu ar neigimu priklausomai nuo padėties tarp kitų spalvų. Mūsų atveju galime kalbėti apie teigiamo aplinkos suvokimo tendenciją. Panašūs ir CPI rezultatai. Gi\* skalės rodmenys yra aukščiausi iš visų testo skalių vyrų (56 – vidutinė reikšmė;  $\delta = 6,12$ ) ir

moterų grupėse (55;  $\delta = 12,64$ ). Tai neprieštarauja Liušerio testo rezultatams ir rodo gerą socialinę adaptaciją, stabilių pozicijų siekimą socialinėje aplinkoje. Visų skalių vidutinių reikšmių nepateikiame, jas nurodome kartu su paaiškėjusių CPI ir kalbos koreliacinių ryšių analize. Pažymėsime tik faktą, jog visų skalių vidutinės reikšmės vyrų grupėje yra didesnės nei moterų, išskyrus Sp\*\* (skirtumas pagal Stjudento T-kriterijų  $T = -0,14$ ) ir Fx\*\*\* ( $T = -0,79$ ). Stjudento T-kriterijus parodė dviejų kalbinių parametrų reikšmingus skirtumus lyčių grupėse. Gerokai didesni vyrų imtyje, skirtingai nuo moterų, Pv( $T = 3,9$ ) ir P( $T = 3$ ). Tollesnio koreliacinio tyrimo rezultatai rodo, jog kalbinių parametrų ryšiai

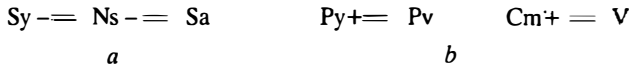
\*\* Sp – socialinis įvaizdis. Santūrumas, nuoširdumas, pasitenkinimas asmeniniais ir socialiniais santykiais, entuziazmas, spontaniškumas.

\*\*\* Fx – lankstumas. Socialinio mąstymo ir elgesio nerigidiškumas, greita socialinė adaptacija, veržlumas, liberalumas, egoistiškumas, įžvalgumas, paslaugumas.

\* Gi – geras įspūdis. Gebėjimas sudaryti gerą įspūdį, susirūpinimas aplinkinių nuomone. Pasirengimas bendradarbiauti.



1 pav. Funkcinės būsenos pagal Liušerį ir sakytinės kalbos parametru koreliacinių ryšių pobūdis: a – vyrų ir b – moterų imtyse ( $0,05 > p > 0,01$ );  $p < 0,01$  – dviguba linija, „+“ ir „-“ pažymėti atitinkamai teigiami ir neigiami ryšiai



2 pav. Kalbinių parametru ryšiai su CPI skalėmis: a – vyrų, b – moterų grupėje

su kitais kintamaisiais vyrų ir moterų grupėse skiriasi. Mūsų imtis labai nedidelė ir nereprezentuoja visos populiacijos. Todėl čia ir toliau kalbėsime tik apie mūsų tiriamos grupės ypatumus ir galimas tendencijas didesnėse grupėse. Dėl tos pačios priežasties, pateikdami SK ir kitų parametru sąsajas, rodome tik statistiškai reikšmingus koreliacinius ryšius patikimumo lygmenyje  $p < 0,05$  ir  $p < 0,01$ . Kad palengvintume tyrimo duomenų analizę, parametrus suskirstėme į grupes.

**Psichologinių ir kalbinių parametru sąsaja.** Šių parametru koreliacinių ryšių analizė parodė labai reikšmingą teigiamą Kį ir juodos spalvos atmetimo Liušerio teste ryšį. Moterų grupėje šis ryšys ypač stiprus ( $r = 0,74$ ;  $p < 0,01$ ). Juoda, būdama neigimas, simbolizuoja atsisakymą, atsižadėjimą, nenorėjimą priimti aplinkos. Mūsų imtyje juoda atmetama, o tai rodo teigiamą aplinkos suvokimą, pakantumą. Taigi žodžių įvairovė kalboje susijusi su tuo, kaip žmogus šiuo

metu vertina tikrovę ir kiek patenkinama jo vidinė būsena kitais psichinės somatinės sąrangos lygiais (19, p. 11). Įdomu pabrėžti, jog įvairius funkcinę būsenų atspalvius vyrų kalba atspindi plačiau, ji turi daugiau ryšių su spalvų dinamika eilėje, būsena pagal Liušerio testą. Tačiau statistiškai labai reikšmingų koreliacijų nenustatyta (1 pav.). Psichologinių ir kalbos kintamųjų Pirsono koreliacijos koeficientai parodyti 2 lentelėje.

Vyrų grupėje iš CPI skalių labiausiai susijusios su kalba esti (Sy)\* „socialumas“ ir (Sa)\*\* „savęs priėmimas“. Išryškėjo statistiškai reikšmingas neigiamas ryšys su nebaigtų sakinių skaičiumi (2 pav.). Skalės rodo pasitikėjimą savimi, tarpasmeninių kontaktų tvirtumą. Vidutinės šių

\* Sy – socialumas. Komunikabilumas, atvirumas, verslumas, mokėjimas palaikyti kompaniją, sudaryti dalykiško žmogaus įspūdį.

\*\* Sa – savęs priėmimas. Teigiamas savęs vertinimas, sugebėjimas savarankiškai mąstyti ir elgtis, atvirumas, egocentriškumas, pasitikėjimas savimi.

2 lentelė. CPI, Liušerio testo rodiklių ir kalbos kintamųjų reikšmingi  $p < 0,05$  Pirsono koreliacijos koeficientai

Kalba		Nž	Ns	Ke	Kį	V	Em	Pv	P	Nnž	Mv	Kv	Nns
Skalė		bendroji imtis											
CPI	Do**			-0,43									
	Sa									-0,46			
	To***						0,42	0,44					
	Cm					0,53							
	Fe****			-0,47									
Liu- šeris	Mėlyna								-0,46				
	Raudona				-0,39								
	Geltona				-0,45								
	Juoda				0,60*								
vyrų imtis													
CPI	Do												-0,60
	Sy												-0,74*
	Sa												-0,69*
	Re*****					-0,59							
	So		-0,61				-0,57						
Liu- šeris	Mėlyna								-0,61				
	Raudona						0,68						
	Ruda												-0,67
	Pilka											-0,60	
	Juoda			0,63	0,60					-0,57	-0,63		
moterų imtis													
CPI	Cm					0,89*							
	Sa					0,68							
	Fe			0,68									
	Py							0,79*	0,70				
Liu- šeris	Mėlyna			-0,62				0,62					
	Juoda				0,74*								0,64

\* – patikimumo lygmuo  $p < 0,01$ .

\*\* Do – dominavimas.

\*\*\* To – tolerancija.

\*\*\*\* Fe – feministiniai bruožai.

\*\*\*\*\* Re – atsakomybė.



CPI kintamųjų reikšmės lyčių grupėse skiriasi: vyrų (Sy – 48;  $\delta = 9$ , Sa – 49,2;  $\delta = 10,3$ ) ir moterų (Sy – 43;  $\delta = 10$ , Sa – 43,2;  $\delta = 6,8$ ).

Tempo organizacija buvo reikšminga moterų grupėje, gretinant jos parametrus su kai kurių CPI skalių rodikliais. Teigiamai susiję vidutinė pauzių trukmė ir aukšti rezultatai pagal psichologinio kryptingumo skalę (Py). Aukšti Py skalės rodikliai rodo empatijos sugebėjimus, domėjimąsi kitų porcikiiais ir išgyvenimais, budrumą. Vidutinės šios skalės reikšmės vyrų imtyje Py – 53,7;  $\delta = 6,7$ ; moterų imtyje Py – 51,3  $\delta = 8,5$ . Greitesnė kalba būdinga moterims, kurių įprastumo (Cm) skalės reikšmės aukštesnės. Dideli Cm skalės įvertinimai rodo priklausomumą, taktiškumą, patikimumą, kantrumą, realistinį mąstymą. Vidutinės skalės rodiklio reikšmės vyrų grupėje

Cm – 35,8;  $\delta = 9,4$ ; moterų grupėje Cm – 28,5;  $\delta = 14,4$ . T-kriterijus rodo pakankamai didelį skirtumą ( $T = 1,4$ ) tarp grupių. Galima pabrėžti, kad Cm sąsaja su V paaiškėjo esant žemiems skalės rodikliams ir nemažam standartiniam nuokrypiui moterų grupėje.

Ryškus vyrų ir moterų grupių skirtumai rodo skirtingą psichologinių, motyvacinių kalbos mechanizmų pobūdį. Galima daryti išvadą, kad vyrų ir moterų sakininės monologinės kalbos reguliavimas turi tendenciją skirtis.

### *Psichofiziologinių ir kalbinių parametrų koreliacinių ryšių analizė*

Šių parametrų grupei būdingas didelis labiau reikšmingų ( $p < 0,01$ ) koreliacinių ryšių skaičius. Pirsono koreliacijos koeficientus pateikiame 3 lentelėje. Bendroje imtyje įdomūs

**3 lentelė. Psichofiziologinių ir kalbos kintamųjų reikšmingi ( $p < 0,05$ ) Pirsono koreliacijos koeficientai**

Kalba		Nž	Ns	Ke	Kį	V	Em	Pv	P	Nnž	Mv	Kv
Skalė		Bendroji imtis										
Tremoras	Stat.	Deš.	0,45	0,46				0,58*		0,43		
		Kair.	0,50	0,51*								0,43
	Din.	Deš.							0,40			
		Kair.		0,42				0,40				
Dinamometr. deš.								0,5				
tR				0,49								0,43
		Vyrų imtis										
tR				0,75*								-0,61
Tremoras	Stat.	Deš.		0,57		-0,61		0,67				
		Kair.		0,64		-0,61		0,61				
	Din.	Deš.						0,57				
		Kair.		0,52				0,69*				
Dinamometr. deš.			-0,61				-0,74*		-0,62			
		Moterų imtis										
Tremor. st.	Deš.						0,71*				-0,58	
Dinamometr. deš.					-0,84*							-0,67
tR						-0,64						

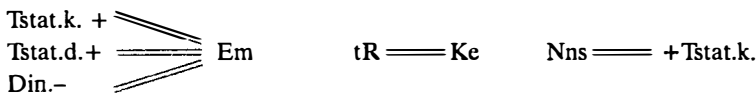
\* – patikimumo lygmuo  $p < 0,01$ .

tremoro ir kalbos emocinės raiškos įvertinimo bei sakinių skaičiaus ryšiai (Tstat.d. ir Em:  $r = 0,58$ ;  $p < 0,01$ ) (Tstat.k. ir Ns  $r = 0,51$ ;  $p < 0,01$ ). Didelis tremoras būdingas tiriamiesiems, kurie kalba emociškai daug išraiškingiau ir produktyviau pagal sakinių skaičių. Tokie SK parametrai rodo somatinės nervų sistemos aktyvaciją, kadangi tremoras dažnai vertinamas kaip objektyvus emocinės įtampos ir nervų sistemos aktyvacijos lygio rodiklis. Analizuodami koreliacinius kalbos ir psichofiziologinių parametrų ryšius, pastebėjome vyrų ir moterų imčių skirtumą. Vyrų grupėje statistiškai reikšmingų šių parametrų grupių ryšių išryškėjo daugiau, jie skiriasi ir kokybiškai. Paaiškėjo, kad vyrų grupėje labai susiję reakcijos laikas (tR) ir neteiktinų žodžių (Ke) koeficientas. Vyrų, pasižymintys gera reakcija, nervinių procesų paslankumu, mažiau vartoja nereikšmingų žodžių, o galbūt labiau kontroliuoja kalbą. Reikšmingi koreliaciniai vyrų ir moterų grupių ryšiai vaizduojami 3 paveiksle. Būtent vyrų grupėje tremoras turi daug ryšių su kalba. Emocinė kalbos raiška susijusi su statiniu dešinės ir dinamiu kairės rankų tremoru. Statinio kairės ir dinaminio dešinės rankų tremoro ir emocionalumo koreliacijos kiek mažesnės ( $p < 0,05$ ). Statinis kairės rankos tremoras patikimai koreliuoja

su nebaigtų sakinių skaičiumi ( $r = 0,64$ ;  $p = 0,01$ ). Kalbėdami emocijų mažiau reikiama fiziškai stipresni vyrai (pagal dinamometrijos rodmenis) ( $r = -0,74$ ;  $p < 0,01$ ). Moterų imtyje šių parametrų koreliacinė analizė ne tokia informatyvi (3 pav., b). Statinis dešinės rankos tremoras, kaip ir vyrų grupėje, turi stiprų ryšį su emocine kalbos raiška ( $r = 0,71$ ;  $p < 0,01$ ). Ryšiai su kitais tremoro rodikliais nereikšmingi. Fiziškai stipresnių moterų Kį mažesnis. Sąsajos pobūdis kiek panašus vyrų ir moterų imtyje. Pagal mūsų nagrinėjamus parametrus psichofiziologinė sąranga vyrų kalboje išryškėja labiau nei moterų. Nervinių procesų aktyvacija, ypač pagal statinio tremoro rodiklius, reiškiasi emocingesnėje kalboje ir didėjančiame įformintų sakiniiais minčių skaičiuje.

*Koreliacinių stažo, amžiaus, fizinių, fiziologinių ir kalbos parametrų ryšių analizė*

Šių parametrų grupių didesnių ( $p < 0,01$ ) koreliacijų bendroje imtyje beveik nėra, nes labai reikšmingi fiziologiniai lyčių skirtumai. Visi ne mažesni kaip  $p < 0,05$  patikimumo lygmens ryšių Pirsono koreliacijos koeficientai pateikiami 4 lentelėje. Skiriasi abiejų imčių ryšių pobūdis. Pakanka išvardyti kiekvienos ly-



a



b

3 pav. Reikšmingos psichofiziologinių ir kalbinių parametrų koreliacijos ( $p < 0,01$ ): a – vyrų, b – moterų imtyje

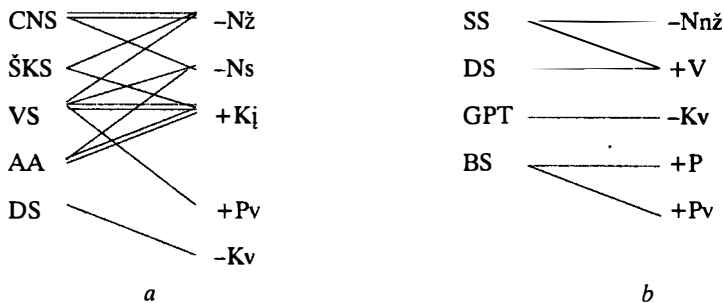
4 lentelė. Fizinį, fiziologinių, amžiaus, stažo ir kalbos kintamųjų reikšmingi ( $p < 0,05$ ) Pirsono koreliacijos koeficientai

Kalba		Nž	Ns	Ke	Kį	V	Em	Pv	P	Nnž	Nns	Kv
Skalė		Bendroji imtis										
Savijautos įvertinimo anketa	ŠKS							0,49	0,50			
	VS							0,43				
	AA					-0,45						
	BS											
Arterinis spaudimas	SS				-0,51*	0,40						-0,42
	DS											
Kvėpavimas	GPT							0,49	0,41			
Svoris				-0,50*								
Ūgis			-0,47				0,42					
		Vyrų imtis										
Savijautos įvertinimo anketa	CNS	-0,73*	-0,62									
	ŠKS	-0,55			0,56							
	VS	-0,57	-0,57		0,71*			0,63				
	AA		-0,61		0,72*							
Arterinis spaudimas	DS											-0,67
Amžius		0,59	0,64		-0,73*						0,61	
Stažas		0,74*					0,56					
		Moterų imtis										
Savijautos įvertinimas	BS							0,66	0,59			
Arterinis spaudimas	SS				-0,76*	0,62		-0,53			-0,62	
	DS					0,61						
Kvėpavimas	GPT				-0,75*							-0,70
Ūgis					-0,76*							

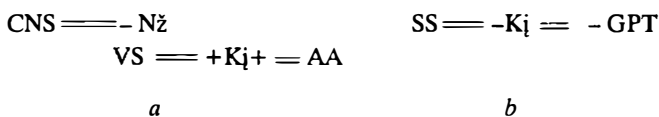
\* – patikimumo lygmuo  $p < 0,01$

ties grupės reikšmingus rodiklius. Reikšmingi ( $p < 0,01$ ) ir mažiau reikšmingi ( $p < 0,05$ ) parametų ryšiai pavaizduoti 4 paveiksle. Matome, kad vyrų kalba labiau siejasi su įvairiomis organizmo sistemomis, jų subjektyviu būklės įvertinimu. Moterų kalbos parametrai šiuo lygiu susiję su arterinio kraujospūdžio rodikliais, gyvybine plaučių talpa ir bendru subjektyviu sveikatos būklės įvertinimu.

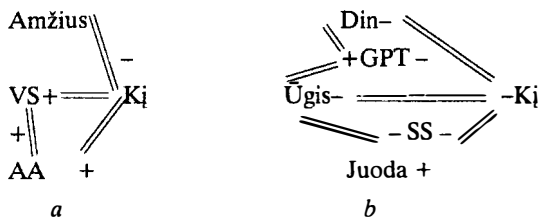
Labai reikšmingai ( $r = 0,71$ ;  $p < 0,01$ ) žodžių įvairovė tiesiogiai koreliuoja su VS ir AA vyrų grupėje (5 pav., a). Vadinasi, nepaprastai daug įtakos šiam kalbos parametrai turi virškinimo sistemos ir judėjimo-atramos aparato būklės subjektyvus įvertinimas. Į virškinimo sistemos (VS) skalę taip pat įtraukti klausimai, susiję su šlapimo ir lyties organų sistemos funkcionavimu. Kuo geriau įvertinama šių sistemų



4 pav. Fiziologinių ir psichologinių parametų ryšiai: a – vyrų, b – moterų grupėje



5 pav. Reikšmingesnės ( $p < 0,01$ ) kalbinių ir fiziologinių parametų koreliacijos vyrų (a) ir moterų (b) imtyse



6 pav. Kf sąsajos ( $p < 0,01$ ) su kitais vidiniais parametrais: a – vyrų, b – moterų grupėse

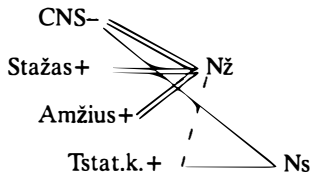
būklė, tuo didesnė žodžių įvairovė. O nervų sistemos būklės įvertinimas neigiamai koreliuoja su bendru produktyvumu, t. y. bendru žodžių – Nž ( $r = -0,73$ ;  $p < 0,01$ ) (5 pav., a) ir kiek mažiau – sakinių Ns ( $r = -0,62$ ;  $p < 0,05$ ) skaičiumi.

Matome (5 pav.), kad moterų Kf siejasi su fiziologinio lygio rodikliais: SS, GPT, ūgiu. Kalbos ypatumai, susiję su stažu ir amžiumi, išryškėjo tik vyrų grupėje. Kuo žmogus vyresnis, tuo mažiau vartoja įvairesnių žodžių ( $r = -0,73$ ;  $p < 0,01$ ) (6 pav.), o turinčiųjų didesnę stažą bendras monologo žodžių skaičius didėja ( $r = 0,74$ ;  $p < 0,01$ ) (7 pav.). Visi ryšiai

statistiškai reikšmingi, atvirkštiniai. Kuo šie rodikliai mažesni, labiausiai sąlygojami konstitucijos, tuo didesnis Kf. Neigiamą svorio ir Ke („embolijos“ koeficientas) ryšį ( $r = -0,504$ ;  $p = 0,01$ ) bendroje imtyje patcikiame neinterpretuodami. Galime pažymėti, jog esti bendras dėsningumas – vienodi parametrai nevienodai išryškėja skirtingos lyties grupėse.

### Specifinių ir integralių kalbos parametų išskyrimas

Analizuodami visų psichinės somatinės organizacijos parametų ryšius su mūsų pasirink-



7 pav. Parametrai, turintys reikšmingų ryšių su kalbos produktyvumu sakinių ir žodžių lygiu vyrų imtyje (dviguba linija –  $p < 0,1$ )

tais SK parametrais, gavome daug stiprių koreliacinių ryšių. Jų gausa patvirtino tai, kad kalba yra labai sudėtingas procesas, kuris gali atskleisti individualius psichologinius, psichinės somatinės sąrangos ypatumus, įvairių organizmo sistemų būklę. Bendroje imtyje patikimu lygiu paaiškėjo, jog „embolijos“ koeficientas mažesnis daugiau sveriančių žmonių; vyrų ir moterų imtyse atskirai jis nereikšmingas. Įdomus kiekvienos lyties grupės ryšių pobūdis. Kaip vienas iš informatyviausių daugumos vidinių kalbos parametru esti žodžių įvairumas (K<sub>i</sub>). Tai yra kokybinis kalbos rodiklis, kuris vyrų grupėje labai siejasi su sveikatos, somatinės būklės įvertinimu, o moterų grupėje – daugiausiai su konstitucijos ypatumais (6 pav.). Kiekvienoje imtyje nustatyti vidiniai parametru ryšiai ir tai sudaro tam tikrą požymių kompleksą, susijusį su K<sub>i</sub>. Vadinasi, aktyvusis žodynas siejasi su skirtingais veiksniais vyrų ir moterų grupėse.

Emocinė raiška abiejose grupėse siejasi su tremoro rodikliais. Moterų kalboje – tai statinis dešinės treniruojamos rankos, vyrų kalboje – statinis dešinės ir dinaminis kairės netreniruojamos rankos (3 pav.). Kuo labiau aktyvuota psychosomatika, tuo kalboje ryškesnis emocinis komponentas. Įdomią paralelę galima nustatyti siejant kairės ir dešinės rankų tremorą su judesiu koordinacijos valingumu vy-

rų imtyje. Statikoje didesnis emocionalesnės kalbos ryšys su dešinės „valingos“ rankos tremoru, dinamikoje – kairės. Emocinė moterų kalbos reguliacija labiau nei vyrų siejama su dešinės rankos statiniu tremoru. Vyrų grupėje kairės rankos aktyvumas susijęs su didesniu sakinių skaičiumi, kalbinės veiklos produktyvumu žodžių atžvilgiu ( $p = 0,01$ ). Iš 7 paveikslo matyti, kad bendras žodžių skaičius yra informatyvus kiekybinis kalbos rodiklis, susijęs su CNS, stažo, amžiaus parametrais vyrų imtyje. Dviejų pastarųjų parametru ir Nž priklausomybę lengva paaiškinti pasakojimo tema. Tremoro ir sakinių skaičiaus ryšys stipresnis nei tremoro ir žodžių skaičiaus (koreliacija silpna).

Jau minėjome, kad mažiau kalbių vyrų CNS yra tvirtesnė (pagal savijautos anketos duomenis). Per didelė nervinė psichinė įtampa, atsirandanti visų, taip pat ir kalbinės veiklos, procesų metu, neigiamai veikia CNS. Akivaizdu, kad egzistuoja tam tikras optimalus nervinės psichinės įtampos lygis, atitinkantis produktyvesnę kalbinę veiklą. CNS ir tremoro sąsajos mūsų imtyse nereikšmingos.

Vyrų ir moterų kalboje išryškėja kai kurios socialinės psichologinės charakteristikos. Lyčių grupių informatyvių kalbos ir šių vidinių parametru sąsajos labai skiriasi (2 ir 3 pav.). Vyrų grupėje aukštus pasitikėjimo savimi ir tvirtumo socialinėse interakcijose ((Sy) ir (Sa) skalių) įvertinimus išreiškia baigtų sakinių skaičius. Tarpusavyje šios CPI skalės glaudžiai susijusios ir sudaro savarankiško, drąsiai bendraujančio žmogaus savybių kompleksą. Kuo mažiau jos atsiskleidžia, tuo daugiau kalboje atsiranda nebaigtų sakinių. Jei gvildensime baigtą sakinių kaip galutinai suformuluotą ir išreikštą mintį, tai nebaigtų sakinių skaičiumi (Nns) galėsime įvertinti tikslią ir aiškią min-

čių raišką. Vyrų grupėje sakinių baigtumas gali rodyti pasitenkinimą savo socialiniu vaidmeniu ir vieta visuomenėje, tvirtumo jausmą, socialinės padėties stabilumą. Moterims socialinės vertybės ir jų vertinimas labiau susiję su pauzių trukme ir tempu. Ilgesnes pauzes kalbėdamas daro moterys, labiau besidominčios vidiniais kitų žmonių išgyvenimais (Py – „psichologinio kryptingumo“ skalės aukštesni įvertinimai). Didesnis kalbos tempas rodo priklausomumą, tam tikras vidines savybes pagal „įprastumo“ skalę (СМ) (2 pav., b). Ekstralingvistiniai SK parametrai (šiuo atveju – pauzės, tempas) dažniausiai nėra sąmoningai kontroliuojami. Jie gali rodyti socialinio psichologinio asmenybės kryptingumo ypatybes moterų grupėje. Apibendrinant galima teigti, kad vyrų ir moterų grupių kalbinės veiklos organizavimas visais psichinės somatinės organizacijos lygiais skiriasi. Specifinių vyrų ir moterų kalbos parametrų, susijusių su tam tikrais individualiais ypatumais, taip pat integralių rodiklių išryškėjimas patvirtina problemos perspektyvumą. Sudėtingi parametrų ryšiai, nevienareikšmiški rezultatai turi būti patikrinti didesnėms imtims ir statistiškai patvirtinti. Atsižvelgdami į labai nedidelę tiriamųjų imtį, galime kalbėti tik apie tam tikras tendencijas. Dėsningumus reikia tirti didesnėse skirtingų lyčių grupėse.

## Rezultatų aptarimas

Asmenybės ir kalbos ryšių visais jos struktūriniais ir funkciniais lygiais problema labai sudėtinga. Vienareikšmiškų tokių sistemų ryšių nustatyti neįmanoma – tai nurodė G. I. Akinščikova. „Kuo aukštesnis sistemos sąrangos lygis, kuo daugiau jos sudedamųjų elementų, tuo daugiau laisvės laipsnių funkcinėms sistemoms organizuoti, tuo sudėtingesnė jų sąveika. To-

dėl pastovių ryšių reikia ieškoti tarp integralių abiejų sistemų charakteristikų“ (13, p. 14). Planuodami tyrimą tikėjomės rasti kalbinių parametrų, turinčių ryšių su skirtingais vidiniais kintamaisiais. Tai, kad tas pats psichinės somatinės organizacijos lygis skirtingai atsispindi moterų ir vyrų kalboje, nukreipė rezultatų analizę kita linkme. Tie veiksniai, kurie vyrų kalbai esti reikšmingi, moterų kalbai arba nereikšmingi, arba reiškiasi kartu su kitais kalbos ypatumais.

S. F. Baturės tyrimai rodo, jog kalbos tempas ir dažnis išreiškia interindividualius ypatumus (13, p. 20). Kiti tyrimai (Крупнов А. И., Скорицкая А. Ф., 1980) patvirtina, kad individualūs dinaminiai kalbinio aktyvumo skirtumai yra nekintantys (13, p. 22). Tempo organizacijos skirtumai mūsų tyrime susiję su individualiais lyčių skirtumais. Šis tyrimas patvirtino kai kurių socialinių-psichologinių ypatumų ir pasireiškimų pagal kalbos tempo ritminę sąrangą įvertinimo galimybes. Paaiškėjo, kad šių SK parametrų grupių ryšys daug informatyvesnis moterų imtyje. „...Klausimas dėl tempo ir ritminių (laiko) vyrų ir moterų kalbinio signalo rodiklių turi būti tyrinėjamas toliau“, – daro išvadą G. I. Akinščikova, apžvelgdama eksperimentinius šios krypties tyrimus (13, p. 25). Tyrinėdamas lyčių skirtumą rūšies ir individualaus žmogaus kintamumo aspektu, V. P. Bagrunovas padarė prielaidą, kad kai kurias vyrų ir moterų funkcijas (intelektines, sensomotorines), asmenybės savybes ir būsenas skirtingai lemia genetiniai ypatumai (2, p. 14). Nagrinėdama sociolingvistinį bendravimo aspektą, D. Tannen įsitikino: „kalbėjimo metu galima pastebėti lytinių skirtumų ir juos būtina atpažinti ir suprasti“ (21). Mūsų darbe išryškėjo toks dėsningumas: kalbinės veiklos

kai kurių kokybės rodiklių (šiuo atveju – žodžių įvairumo) reikšmių mažėjimas vyrų kalboje gali rodyti sveikatos, apykaitos sistemų sutrikimus. Moterų sakininė kalba mažiau susijusi su įvairių somatinės organizacijos sistemų būkle. Žodžių įvairovė moterų kalboje veikiausiai susijusi su fiziologinių ypatumų rodikliais, o ne prasta sveikata.

Tarpusavio kalbos, intelektinės raidos ir skirtingų psichinės somatinės organizacijos lygių sąsajos turi būti atskleidžiamos toliau, atsižvelgiant į lyties skirtumus. Ši kryptis įdomi ir perspektyvi. Mūsų darbe buvo gretinama labai daug rodiklių, kuriuos surinkti didelės imties atveju būtų labai sudėtinga. Tikslingi informatyvių rodiklių ryšių tyrimai padėtų gauti patikimesnius rezultatus. Tai galima padaryti surinkus ne mažiau kaip po 30 vyrų ir moterų empirinius duomenis. Aptariant rezultatus reikia pažymėti, kad darbe buvo tiriama sakininė monologinė kalba (pasakojimas), kuriai reikia autonomiško mąstymo ir kelių funkcijų sutelktumo vienu metu. Todėl, sudarant įvairius diagnostinius modelius, reikia atsižvelgti į skirtingų sakininės kalbos formų specifiką. Darbe išskirti rodikliai, kurie patikrinti ir standartizuoti

ateityje galėtų būti naudojami kaip diagnostiniai tam tikrų charakteristikų kriterijai įvairovėje taikomosios psichologijos srityse.

## Išvados

1. Empirinis įvairių psichologinių ypatumų ir monologinės SK rodiklių ryšių tyrimas patvirtino hipotezę, kad kalbiniai parametrai turi sąsają su daugmaž pastoviais psichologiniais ir psichinės somatinės sąrangos parametrais.

2. Išryškėjo specifinės kalbos ir psichologinių, psichofiziologinių bei fiziologinių parametrų sąsajos.

3. Nustatytas integralus kalbos rodiklis (K<sub>i</sub>), susijęs su keliais fiziologiniais ir psichofiziologiniais kintamaisiais.

4. Vyrų ir moterų kalbos sąranga bei individualių psichologinių ypatumų pasireiškimas joje labai skiriasi. Informatyvūs moterų kalbai tempo ir ritiniai rodikliai vyrų imtyje neturi reikšmingų ryšių su psichologiniais kintamaisiais. Vyrų K<sub>i</sub> gali parodyti funkcinę VS, AA organizmo sistemų būklę, šis rodiklis labai susijęs su amžiumi. Moterų kalboje K<sub>i</sub> susijęs su SS, GPT fiziologiniais rodikliais, ūgiu.

## LITERATŪRA

1. Bėkštienė V., Navaitis G. Moksleivių požiūris į šeimą. Vilnius, 1988.

2. Багрунов В. П. Половые различия в видовой и индивидуальной изменчивости психики человека: Автореферат. Ленинград: ЛГУ, 1981.

3. Вилюнас В. К. Психологические механизмы биологической мотивации. Москва: МГУ, 1986.

4. Витт Н. В. Эмоциональная регуляция речемыслительных процессов // Психологические и психофизиологические исследования речи / Под ред Т. Н. Ушаковой. Москва: Наука, 1985.

5. Ганзен В. А., Балин В. Д. Теория и методология психологического исследования. Ленинград: ЛГУ, 1991.

6. Ганзен В. А. Системные описания в психологии. Ленинград: ЛГУ, 1984.

7. Дашкова С. С. Устная речь как источник информации о человеке: Автореферат. Ленинград: ЛГУ, 1982.

8. Иванов Н., Наследов А. Интерактивная система многомерного анализа экспериментальных данных ISMEX. Ленинград: ЛГУ, 1979.

9. Иванова Е. А. Применение метода лингвистического анализа для исследования вербальных и электрофизиологических характеристик человека. Диплом: науч. рук. В. Д. Балин. Ленинград: ЛГУ, 1987.

10. Ломов Б. Ф. О путях развития психологии // Вопр. психологии. 1978, № 5.

11. Носенко Э. Л. Особенности речи в состоянии эмоциональной напряженности. Днепропетровск: Днепропетровский гос. ун-т, 1975.
12. Павлова Н. Д. Коммуникативная семантика речи // Психологический журнал. 1991, т. 12, № 2.
13. Психологическое исследование антропометрических, дифференциальных, возрастных, половых, профессиональных, психомоторных характеристик человека, проявляющихся в его речевой деятельности. Отчет: Рук. НИР Г. В. Суходольский, исп. И. М. Лушихина, З. Ф. Семенова. Ленинград: ЛГУ, 1986.
14. Речь, эмоции и личность. Материалы и сообщения Всесоюзного симпозиума 27–28 февраля 1978 г. Ленинград, 1978.
15. Розе Н. А. Психомоторика взрослого человека. Ленинград: ЛГУ, 1970.
16. Русалов В. М. Пол и темперамент // Психологический журнал. 1993, т. 14, № 6.
17. Суходольский Г. В. Основы математической статистики для психологов. Ленинград, 1972.
18. Типологические особенности ВНД человека / отв. ред. Б. М. Теплов. Москва, 1963, т.3.
19. Тест Люшера. Методические рекомендации. Москва: МГУ, 1983.
20. Freed A. F., Greenwood A. Women, Men, and Type of Talk: What Makes the Difference? // *Language in Society*. 1996 (Mar), vol. 25(1).
21. Tannen D., Aries E. Conversational Style: Do Women and Men Speak Different Languages? // *Women, Men, & Gender: Ongoing debates*. M. R. Walsh (ed.). New Haven: Yale University Press, 1997.
22. Whitehead R. L., Schiavetti N. Whitehead B. H., Metz D. E. Temporal Characteristics of Speech in Simultaneous Communication // *Journal of Speech & Hearing Research*. 1995 (Oct), vol. 38(5).

## RELATIONSHIP BETWEEN SPEECH PARAMETERS AND INDIVIDUAL PSYCHOLOGICAL PECULIARITIES

**Natalija Ignatova**

### Summary

This thesis studies the rapport between the psychological and physiological aspects of an individual and his/her speech characteristics. For the purpose of creating an express-test to diagnose by the person's speech behavior a comparative analysis of speech, psychological, physiological and psycho-physiological parameters was undertaken.

25 people (heads of different branches of an enterprise aged 30 to 60) took part in the research. A

number of various methods were applied to analyze each group of parameters. As a result some meaningful distinctions between the male and female group's speech activity organization were defined. The connections between speech and individual psychological peculiarities were found in our research. The further research may bring about some reliable criteria to diagnose different characteristics of a person by his speech behavior.